

ВСТУП

«Не працює. Вас звільнено»

I

Колись найбільший в світі аеропорт знаходився в західній частині Тихого океану — за півтори тисячі миль від узбережжя Японії, на одному з крихітних островців тропічного архіпелагу, що зветься Маріанським: Гуам, Сайпан, Тініан. Та група островів є, по суті, південним краєм затопленого пасма гір, вершинами вулканів, що висять над глибокими океанськими водами. Більшість своєї історії Маріани вважалися занадто маленькими, щоби становити якийсь інтерес хоч би для одної держави світу. Так було до ери авіації, коли ні з того, ні з цього острови здобули неабияку значущість.

Більшу частину Другої світової Маріанський архіпелаг перебував у руках японців, проте після жорстокої битви влітку 1944 року відійшов США: спершу в липні — Сайпан; за ним у серпні — Тініан і Гуам. За морською піхотою там висадився батальйон інженерно-будівельних військ, і закипіла робота.

Всього за три місяці на Сайпані виросла чимала авіабаза «Айзлі-філд». За нею на Тініані збудували «Норс-філд» — з якого згодом виріс найбільший в світі аеропорт на чотири злітні смуги по два з половиною кілометри кожна. Насамкінець

на Гуамі звели базу, яка сьогодні відома як «Андерсен» і слугує пересадочним пунктом американських ВПС на шляху до Близького Сходу. А тоді вже завезли літаки.

У ті дні Рональд Рейган виконував закадрове начитування до військових фільмів. Одну з таких стрічок було присвячено першим місяцям бомбардувальника Б-29, відомого як «Суперфортеця». Рейган описує масивний літак, як одне з див світу.

Чотири двигуни по 2 200 кінських сил. Бак місткістю із залізничну цистерну. Хвіст висотою в два поверхи. Корпус довший, ніж у корвета. Розроблений завдавати більших руйнувань і робити це з більшої висоти, на вищій швидкості і залітати далі, аніж будь-який з відомих нині бомбардувальників. Саме для таких завдань розроблено цей літак.

Б-29 міг літати швидше, вище і, що куди важливіше, залітати далі від будь-якого бомбардувальника у світі. Після захоплення Маріанських островів це означало, що вперше від початку війни в Тихому океані ВПС США опинилися під самим носом Японії. Для командування флотом бомбардувальників, розміщених на Маріанському архіпелазі, створили спеціальний підрозділ: *Двадцять перше бомбардувальне командування*, яким керував вправний молодий генерал Гейвуд Ганзелл.

Всю осінь і зиму 1944 року Ганзелл здійснював одну атаку за іншою. Сотні Б-29 перетинали океан, скидали на Японію бомби і поверталися на Маріани. Під час підготовки підрозділу до бомбардування Токіо з Америки на острів прилетіли купа репортерів, щоб зафільмувати його для публіки на батьківщині.

Рейган коментує:

Сайпанський флот Б-29 був своєрідною артилерією, націленою на серце Японії... З таким же успіхом японці могли намагатися зупинити Ніагарський водоспад. Двадцять перше бомбардувальне командування готувалося завдати удару по першій цілі.

Проте 6 січня 1945 року на острів прибув начальник Ганзелла генерал Лоріс Норстад. Тоді ще база на Гуамі мала досить примітивний вигляд і складалася з кількох ангарів на кручі понад океаном. Обидва офіцери були виснажені — не лише складним життям в умовах війни, але й через тягар відповідальності, який несли на собі.

Якось я читав спогади генерала Королівських повітряних сил Великобританії Артура Гарріса про те, як важко було офіцерам у Другу світову.

Я часто замислююсь, чи можливо бодай уявити собі той страшний психологічний тиск, під яким змушений жити командувач ВПС під час війни, якщо не відчути його самому. Деякі командувачі ВМС проводять по одній-дві операції за всю війну, командувач армії буває в битві раз на півроку, в рідкісних випадках — раз на місяць. Проте офіцери ВПС змушені проходити це кожнісінького дня... Неважко зрозуміти, у що виливається вся ця колосальна напруга, якщо прожити в такому режимі кілька років.

Тож Ганзелл і Норстад зустрілись на Гуамі. Два стомлених боями офіцери сподівалися поставити фінальну крапку у війні. Ганзелл запропонував провести начальника базу: показати пляж, новенькі злітні смуги, вирубані серед джунглів, та

обговорити плани й тактику. Проте Норстад відмовився. Він хотів обговорити дещо більш особисте. І в одну мить, яка залишиться з Гейвудом Ганзеллом на все життя, Норстад заявив:

— Не працює. Вас звільнено.

«Мій світ перевернувся, я був знищений», — так через багато років описував Ганзелл свої почуття в ту мить. Після того Норстад завдав другого, нищівного, удару:

— На ваше місце я призначаю Кертіса Лемей.

Тридцятивосьмирічний генерал Кертіс Емерсон Лемей, героєм бомбардувальних кампаній в Німеччині, був одним з найвідоміших командирів авіації свого покоління. Ганзелл добре його знав з часів служби в Європі. Після цих слів він одразу збагнув, що це не звичайна перестановка в командуванні, а догана йому, повний розворот стратегії. Цим призначенням Вашингтон показував, що все, чим Ганзелл досі займався, — неправильно. Адже Кертіс Лемей був повною його протилежністю.

Норстад запропонував залишитися заступником Лемей, та для Ганзелла це було таке приниження, що від обурення йому відняло мову. Відтак Норстад сказав, що на передачу справ дає десять днів. Весь цей час Ганзелл проходив, як у тумані, а в останній вечір на Гуамі хильнув трохи зайвого і під гітарний акомпанемент молодого полковника заспівав своїм солдатам: «Пілоти не вмирають — у вічність відлітають».

Обіймати нову посаду Кертіс Лемей прибув на бомбардувальнику Б-29. Заграв державний гімн, бійці вишуквалися. Для увічнення моменту пресофіцер запропонував двом командирам сфотографуватися. Лемей мав із собою люльку, яку постійно курив, а тепер не знав, куди подіти, тому спробував запхати в кишеню.

— Генерале, дозвольте потримати вашу люльку, поки ви фотографуватиметесь, — запропонував помічник.

У відповідь Лемей тихенько спитав:

— Куди ставати?

Клацнули камери, зафіксувавши, як Ганзелл дивиться кудись у далечинь, а Лемей втупив погляд у землю. Обом у ту мить хотілося бути де завгодно, тільки не один біля одного. На цьому все скінчилося.

«Бомбардувальна мафія» — це історія тієї миті, а також усього, що їй передувало і що було далі, адже та зміна командування дається взнаки й донині.

2

В усіх технологічних революціях мене завжди дивувала одна річ. Як тільки з'являється якась нова ідея чи винахід, стає ясно, що це переверне світ. Так було з Інтернетом і соцмережами, а до того — з телефоном і автомобілем. Ми очікуємо, що завдяки новим технологіям наше життя стане краще, більш ефективним, безпечним, багатим і динамічним. І так воно зрештою й буває — але інколи щось йде не за планом. В один момент соціальні медіа вітають як щось, що дозволить пересічним громадянам повалити тиранію. А наступної миті їх починають боятися, адже через них люди чинять наругу одне над одним. Автомобіль мав привнести в життя людей більше свободи й мобільності, й певний час так і було. А тоді мільйони людей, що живуть далеко від роботи, стали заручниками нескінченних заторів. Як так стається, що в певну мить з абсолютно непередбачуваних причин технології відходять від виконання функцій, заради яких їх винайшли?

У «Бомбардувальній мафії» я намагаюся розібратися, чому мрії розбиваються. Чому, коли з небес нам сходить якась

блискуча ідея, вона не падає акуратно нам в руки, а гепається на землю й б'ється на друзки? Історія, яку я розкажу вам, стала за часів війни, але вона не про неї. Вона про голландського генія та його саморобний комп'ютер, братів з центральної Алабами, британського громила і групу хіміків-піроманів з підземних лабораторій Гарвардського університету. Це історія про хаотичність наших намірів, бо ми воліємо забувати про весь спричинений нами безлад.

У самому серці цієї історії стоїть зустріч Гейвуда Ганзелла і Кертиса Лемея серед гуамських джунглів. Після неї один з них поїхав додому, а інший залишився, що зрештою вилилося в найтемнішу ніч Другої світової війни. Прочитавши книжку, згадайте їхню історію й поставте собі питання: а як би вчинив я, на чий бік би пристав?

«Пан Норден більшість часу проводив у майстерні»

1

У часи, коли війна, що згодом поглине цілий світ, була ще не доконаним фактом, а тільки загрозою, американську армію зацікавив один видатний чоловік.

Звали його Карл Лукас Норден. Все своє життя він цурався сонячного світла й волів працювати на самоті, для чого в найкритичніші моменти повертався в Європу, де сидів за столом у кухні материнського дому, щось паяючи та мріючи. Він побудував фірму, в якій працювали сотні людей, та після війни покинув її. Не існує жодної книжки, присвяченої біографії Нордена, або пам'ятника на його честь — ні в його рідній Голландії, ні в Швейцарії, де він доживав віку, ані навіть на Мангеттені, де він займався найважливішою роботою свого життя. Норден вплинув на хід війни і розпалив мрію, яка не згасала до кінця століття. Мені здається чимось неймовірним, щоб хтось лишив по собі такий слід, як він, а тоді безслідно зник. Але Норден так і зробив. В одній технічній книжці на 352 сторінки, присвяченій винаходу Нордена, його постаті

* У 2011 році я виступав на TED з промовою про Нордена і його винахід.

присвячено всього одне речення: «Норден більшість часу проводив у майстерні, подеколи — по 18 годин на добу».

І все.

Тож перед тим, як перейти до мрії Нордена, її наслідків та впливу, який цей чоловік справив на ціле покоління, пропонуую ближче познайомитися з особою самого Карла Лукаса Нордена. Якось я спитав у професора Стівена Макфарленда, одного з небагатьох істориків (якщо не єдиного), які докладно вивчали біографію Карла Нордена, чому про великого винахідника залишилося так мало задокументованих спогадів.

— Переважно тому, що він сам наказав засекретити всю інформацію про себе, — відповів професор і перейшов до опису особистості. — Він був страшенно гоноровий і мав его більше, ніж будь-хто з тих, кого я не бачив. Я навмисне сказав «не бачив», бо й самого Нордена ніколи не зустрівач.

Норден був голландцем. Народився він в Індонезії, яка на той час була голландською колонією. Три роки служив помічником майстра у машинному цеху в Швейцарії й здобув освіту в престижній Федеральній вищій технічній школі Цюриха, де був одnogрупником Володимира Леніна. Норден був снобом і акуратистом: носив костюми-трійки, мав коротке кучеряве сиве волосся, шикарні вуса й глибокі зморшки під очима, наче ніколи не висипався. За сувору вдачу здобув прізвисько Дід Динаміт. Пив каву галонами, а їв саме лише м'ясо.

Як пояснює Макфарленд:

Він щиро вірив, ніби сонячне світло викликає слабоумство, тому ніколи не виходив із дому без крилатого капелюха. У його сім'ї всі завжди носили капелюхи на вулиці. Він зростав у Нідерландській Ост-Індії, й батьки